

Eesti edu vundament võib vankuma hakata

Georg Pelisaar (RiTo 10), Põlva linnavolikogu esimees, IX Riigikogu liige

Aasta-aastalt on omavalitsustele ülesandeid lisandunud, raha nende täitmiseks on aga alati puudu jäänud ning lõpuks võib see hakata Eesti edu vundamenti kõigutama.

Eestit on tihti nimetatud kiiresti arenevaks riigiks. Üldjoontes võib sellega nõustuda. Mis on aga Eesti edu alus, kes on selle loojad ja kui püsiv see on – neile küsimustele pole sugugi lihtne üheselt vastata. Miks hindab eduka riigi rahvas oma võimulolijaid ikka ja jälle madalalt? Miks pole omavalitsused ühegi keskvõimuga rahul olnud?

Taasiseseisvumisel võisime kahtlemata pidada õnneks 1918. aastast okupeerimiseni eksisteerinud Eesti Vabariigi ajaloolist pärandit. Neilt esivanemalt, kes olid omariikluse välja võidelnud ja seda aadet hoidnud, pärisime vabaduse võtme.

Hoopis teistmoodi suhtume nende pärandisse, kes elasid ja töötasid okupeeritud Eestis. Olen veendunud, et just nende pürgimused ja saavutused olid Eesti kiire edu pandiks. Eestlased hindasid ka nõukogude korra tingimustes oma kodu, kodukanti ja kultuuri, olid keskmisest haritumad, töökamad. Taasiseseisvumisel oli Eestis võrdlemisi heal tasemel põllumajanduslik suurtootmine, tervishoiu-, kultuuri- ja haridusvõrk. Maapiirkondades toimus see sageli kohalike majandite toel.

Küllap võimule saanud noored riigiehitajad arvasid, et uut saab rajada üksnes vana lammutades. Kõigepealt hakkas riik häbenema kolhooside olemasolu ja paari aastaga need likvideeriti. Selle asemele propageeriti talumajapidamist ja ühistuid. Avatud turumajandus aga ei soosinud tekkinud väikesi talusid, väikeühistuid ja nende kapitalismis kogenematuid juhte ning nii muutusid valdades paljud põllumajanduslikud tootmishooned möödunud aegade lagunevateks monumentideks. Tööta jäänud maainimesed jäid lootma lubadustele, mida kõik võimulepürgijad lahkesti jagasid. Praegu teame, et juba kümme aastat tagasi kartsid ja kadestasid Euroopa põllupidajad eestlasi põllumajandusliku suurtootmise pärast. Elu on näidanud, et just seal, kus suurmajandid riigi kiuste mis tahes omandivormis säilitati, on ka maaelu praegu edukas. Riik ütleb, et kõigil olid võrdsed võimalused. Maainimene teab, et ei olnud ikka küll.

Taasiseseisvumise järel otsustas riik likvideerida senise tugevaima omavalitsusliku tasandi – maakonnaomavalitsused. Oli see kokkuhoid või tugeva partneri kartus? Ühtekokku kaotas maakonnakeskustes ameti poolsada inimest. Säilis haldusaparaat, aga seni maavalitsuste halduses olnud ning riigieelarvest rahastatud valdkonnad ja rajatised anti kas omavalitsuste või ministeeriumide hallata. Algselt olid kõik osapooled rahul: riik vabanes kohalikest kohustustest ning senistest rahvasaadikute nõukogudest said iseseisva otsustusõigusega omavalitsused. Paraku kingiti omavalitsustele pärand, mille tase oli paikkonniti väga erinev, kuid mille haldamiseks jagati raha eelarvesse võrdsetel, elanike arvust lähtuvatel põhimõtetel.

Riik peseb käed puhtaks?

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus sätestab omavalitsuse ülesannetena lasteaedade, koolide, kultuuri- ja spordibaaside, sotsiaalobjektide ning teiste kohalike asutuste ülalpidamise, kui need on omavalitsuse omanduses. Enamiku omavalitsuste tulubaas kujunes kahjuks nii õblukeseks, et suure vaevaga kaeti tegevuskulud, kuid investeeringuteks sellest enam ei jätkunud. Õnnelikud olid vallad, kus omaaegsetes majandikeskustes olid heal tasemel kultuuri- ja sotsiaalobjektid, samuti need, kel õnnestus saada riiklike investeeringute programmi toel uued ehk uuendatud haridus-, kultuuri- või sotsiaalrajatised. Probleemid olid ja on eelkõige seal, kus kohalike elanike teenindamiseks vajalikud sotsialismiaegsed rajatised veel vaevu püsti püsivad. Nende omavalitsuste elanikud on heauskselt lootnud, et mingil hetkel jõuab riiklike investeeringute raha ka nende kooli, rahvamajja ja spordisaali. Nüüd räägitakse riiklike investeeringute programmi kaotamisest ja vastavate summade kandmisest omavalitsustele toetusfondi kaudu. Seda otsust soovitan kõigil poliitikuil tõsiselt kaaluda, sest selline muudatus süvendaks veelgi lõhet omavalitsuste pakutavate teenuste kvaliteedis ning kaotajaks jäävad jälle nõrgemad omavalitsused. Investeeringute programmi kaotamine oleks vastuolus ka Euroopa kohaliku omavalitsuse harta 9. artikliga, mis nõuab väiksemate rahaliste vahenditega kohalike võimuorganite puhul rahalise ühtlustamise mehhanismide kasutamist.

Omaette probleemipuntrasse on sattunud maaomavalitsuste kaotamise järel maakonnalinnad. Põlvas avati 1991. aastal uus kultuurikeskus, kus on 470-kohaline pöördlavaga teatri- ja kontserdisaal, tantsusaal ja hulk muid ruume. Hoone ehitati maavalitsuse tellimusel kogu maakonna teenindamiseks. Kahtlemata vajab piirkond sellist kultuuritemplit, kuid kuue ja poole tuhande elanikuga linnalt nõuab üksnes hoone ülalpidamine neli protsenti kõigist laekuvatest tuludest. Kui arvestada, et linnal on veel muusika-, spordi- ja kunstikool ning mitu muud spordirajatist, pole imestada, et neile kulub 17 protsenti kogu eelarvest. Loomulikult teenindavad kõik need objektid palju suuremat piirkonda kui Põlva linn, aga ei piletiraha ega kooli kohamaks kata vajaliku remondi ega investeeringute osa.

Tallinna, Pärnu ja Tartu kultuuriobjektidesse on riigieelarvest tehtud suuri investeeringuid. Kindlasti oleks mõttekas, kui Riigikogu seadustaks Eesti kui terviku kultuuri- ja spordipoliitika, mis tagaks nende teenuste võrdse kättesaadavuse kogu riigis. Omaette käsitlemist vajab piirkondlike tõmbekeskuste teema. Just neis keskustes võiks riik toetada selliste teenuste väljaarendamist, mis igas vallas võib-olla mõeldavad pole.

Rikka rahakott on raudus

Ei möödu aastat, kus riigivalitsus ja omavalitsused ei vaidle riigieelarvest omavalitsustele eraldatava raha üle. Pole ka imestada, sest omavalitsustele on ülesandeid aasta-aastalt juurde tulnud, riigi ülesanded on aga enam-vähem samaks jäänud. Ülesannete lisandumisel on raha nende täitmiseks ekspertide hinnangul olnud pidevalt pisikese puudujäägiga, ja nii ulatub omavalitsuste alarahastatus juba ligi kahe miljardi kroonini aastas. Ühe näitena võiks tuua tehoiu rahastamise. Teeseaduse kohaselt suunatakse 2003. aastast 75 protsenti kütuseaktsiisist tehoiu rahastamiseks. Teed jagunevad teatavasti riigimaanteedeks,

linnatänavateks ja kohalikeks teedeks. Kaks viimast kuuluvad omavalitsustele ja on seega ka nende hooldada. Riigimaanteid on kokku ligikaudu 16 500 ja kohalikke teid ligi 17 000 kilomeetrit ning linnatänavaid pisut üle 3000 kilomeetri. Tänavu kasutati riigimaanteed hoiuks ja ohutuse tagamiseks 1,8 miljardit krooni, kohalikele teedale eraldati ainult 70 miljonit ehk 3,8 protsenti! Kui seni oli veel lootust, et ehk saavad riigiteed korda ja seejärel pööratakse rohkem tähelepanu ka kohalikele teedale, siis teeseaduse muutmise eelnõu sõnastab kütuseaktsiisist 95 protsenti riigi- ja viis protsenti kohalikele teedale.

Kummaline on pakutavas seaduseparanduses ka eelarvevahendite jaotamise põhimõte, mis näeb ette kohalike maanteed arvestamise koefitsiendiga 1, tänavate pikkuse koefitsiendiga 2 ning jalg- ja jalgrattateed koefitsiendiga 0,5. Kui eeldada, et kohalikud maanteed ja kruusakattega riigiteed on võrreldavad, mis tegelikkuses nii ka on, siis tuleb välja, et riik näeb oma kruusakattega teekilomeetri remondiks ja hoolduseks ette 26 400 krooni, samasugusele kohalikule teele aga ainult 2638 krooni. Kindlasti on võrreldavad ka riigi tugi- ja kõrvalmaanteed ning asfaltkattega linnatänavad. Riik kulutab ühele teekilomeetrile aastas 140 100 krooni, linnatänavatele nähakse aga ette 5718 krooni ehk 24 korda vähem! Lähtudes riigi jaotusest ning nähes, milliseid vahendeid nõuab tegelikult linnatänavate korrashoid, tuleks tänavate puhul kasutada vähemalt koefitsienti 5. Kõige olulisem on aga see, et kohalike teede korrashoid vajab kiiresti 3–5 korda rohkem vahendeid!

Päris selgelt näitab riigi tahtmatust mõista omavalitsuste probleeme ja neile vastu tulla suhtumine õpilaste koolitranspordi kompenseerimisse. Kõik riigikogulased teavad, et tegelikult pole 40 miljonit krooni riigieelarves see raha, mida ei annaks hea tahtmise juures ümber suunata. Kõiki omavalitsusi, eriti väiksemaid linnu, häirib kindlasti see, et taas ei leitud vahendeid munitsipaalkoolide õpetajate ja kultuuritöötajate palga tõusuks.

Seda enam, et ainuüksi ministeeriumides on viimase kuue aastaga ametnikkond enam kui kolmandiku võrra kasvanud, samavõrra on suurenenud ka nende töötasu.

Riik loodab jätkuvalt omavalitsuste liitumisele. Arvan, et ka siin tuleb tunnistada, et kõige mõistlikum olnuks maakonnaomavalitsused alles jätta. Mis sunnib Põlva valda liituma Põlva linnaga, kui valla eelarve on üksnes kolmandiku väiksem kui linnal, kui vallas on ainult kaks algkooli, kui huvikoolide, spordi-, kultuuri- ja tervishoiuteenuseid ning paljudele vallakodanikele ka töökohti pakub linn?

Investeerida tuleb mõistlikult

Kultuuriministeeriumi investeeringuna alustati 1998. aastal Põlva spordikooli ujula remonti. Esialgne kava nägi ette teise etapina sama hoone laiendamist, et nüüdisajastada olemasolev võimla. Mõnisada meetrit eemal oli aga kasutamiskõlbmatute duširuumidega amortiseerunud gümnaasiumivõimla. Et säästa raha ja ehitada üks korralik kompleks, tegi linnavalitsus ettepaneku rajada spordikooli võimla gümnaasiumi kõrvale. Kõigile praegusaja nõuetele vastav spordihall valmis 2003. aastal ja läks maksma 16,9 miljonit krooni. Sellest põhiosa eraldas kultuuriministeerium, kolmandiku linn ning 2,5 miljonit haridusministeerium. Ehituse teises järgus valmisid samas kompleksis poiste tööõpetuse klassid ja söökla, mida finantseeriti haridusinvesteeringute arvel. Kogu kompleksi

kasutatakse aktiivselt kogu päeva ulatuses. See oli kahtlemata ökonoomseim riigi raha kasutamine antud oludes, mis võiks olla eeskujuks paljude teistegi investeeringute puhul. Kuid Riigikontroll heidab oma aruandes 2004. aasta septembris Põlva linnale ette haridusministeeriumi eraldistest 2,5 miljoni kasutamist spordikooli võimla ehitusele kui mittesihipärast kulutamist. Huvitav, kas tõesti oleks olnud mõistlikum ehitada mõnesajameetrise vahega kaks võimlat?

Või teine näide. Kunagi ehtas riik Põlvasse reovee puhastusseadmed. Tõsi küll, siis oli Nõukogude riik ja aasta 1982. Põlva suurim reostaja oli tollal piimakombinaat, sestap need seadmed ka nende bilansi anti. Eesti oma riik erastas piimakombinaadi, aga ühes sellega ka reoveepuhasti, kus puhastati kogu linna reoveed. Kümnekond aastat tagasi kerkis päevakorda reoveepuhasti rekonstrueerimine. Vajadus oli, vahendeid polnud, kuigi enamik keskkonnakaitselisi objekte on rajatud–rekonstrueeritud riigi või keskkonnaprojektide vahenditest. Et riik ei pidanud võimalikuks erafirmat toetada, moodustati 1997. aastal AS Põlva Reoveepuhasti, kus linnale kuulub 49% aktsiatest. Siiski ei pidanud riik linna osalust piisavaks, aga erafirma Põlva Piim nõudis enamusaktsiate eest linnalt liiga kopsakat raha. Pangalaenu abil investeeriti Põlva puhastusseadmetesse 18 miljonit krooni, millest ainult miljoni eraldas Eesti Keskkonnapond.

Nüüd on uued, euroopalikud nõuded, mille täitmiseks eraldavad jälle vahendeid nii Euroopa Liidu tõukefondid kui ka Eesti riik. Põlva reoveepuhasti omandivorm ei võimalda aga neid investeeringuid kaasata. Kuigi AS-i Põlva Piim nõue oma aktsiate eest on läbirääkimistel kahanenud poole võrra, s.o 7,5 miljoni kroonini, on ka see summa Põlva linna maksumaksjale suur koorem. Aktsiate ostu pole seni riik ega ükski fond pidanud võimalikuks toetada. Kas tõesti peaksime Põlvasse ehitama uue reoveepuhasti, mille hind oleks ligikaudu 35 miljonit krooni ja mille puhul seniseid tavasid silmas pidades tuleks linnal omaosalusena katta üksnes kümme protsenti? See oleks linna rahakotile kindlasti soodsam, aga kas ka tervikuna Eesti ja Euroopa maksumaksjale?

Koostöö täidaks praod

Kui reoveepuhasti vajaduses pole ma ühtki linnakodanikku kahtlemas kuulnud, siis jäätmeseadus ja sellest tulenevad bürokraatlikku laadi muudatused ning mitmekordne jäätmeveo hinnatõus on juba paljudelt vängeid sõnu kuuldavale toonud. Nagu ikka, langevad ümberkorraldustega seotud kohustused, kulutused, ka pahameel omavalitsuste õlule. Seda enam, et Tallinna kabinetivaikuses kirjutatud õigusaktid nõuavad punktuaalsel täitmisel Põlva linnalt kui praeguselt prügila haldajalt lausa elektroonilise autokaalu soetamist. Seadus otse, jah, kaalule esitatavaid norme ei kehtesta, küll aga teevad seda rakendusaktid ja 1. mail kehtima hakanud mõtteseadus oma rakendusaktidega. Huvitav, kas seaduse vastuvõtmisel oligi nii mõeldud?

Selliseid seaduste lapsusi on ikka ette tulnud ja küllap tuleb veelgi, ka rahanumbrite üle vaieldakse järgmisel aastal niikuinii. Mida pole aga varem juhtunud, on see, et valitsus ega Riigikogu ei arvesta ühiskonnaelu põhimõttelise muudatuse seadustamisel omavalitsuste seisukohti. Just nii toimiti haridussüsteemi reformimisel. Omavalitsustele on vastuvõetamatu, et väga paljusid puudutav haridusreform viidi Riigikogu saali avaliku

sisulise aruteluta. Ka rikuti nõnda Euroopa kohalike omavalitsuste hartas ning kohalike omavalitsuste korralduse seaduses sisalduvat kohustust konsulteerida õigeaegselt ja sobival viisil kohalike võimuorganitega kõigi neid otseselt puudutavate küsimuste kavandamise osas nii palju kui võimalik.

Valitsevas koalitsioonileppes sõnastatud lubadusest tugevdada omavalitsusi, et kujundada neist keskvõimule võrdväärseid partnerid, on üsna vähe järele jäänud. Praegu tunnetavad omavalitsused suhetes riigivõimuga pigem süvenevat kriisi. Kriisi, mille on esile kutsunud eelkõige keskvalitsuse hoolimatus kohaliku elu probleemide vastu, millele suur osa omavalitsustest vastab usaldamatusega valitsuse suhtes. Kui kaugemale kriis ulatub ja milleni see viia võib? Olen kindel, et sõltub eelkõige valitsusest, kas ja kui siiralt terekäsi ulatatakse.

Eesti edu alus on minu meelest olnud usaldus. Ka need kodanikud, kes on viimasel kümnendil võib-olla muudatuste hammasrataste vahele jäänud ja pole usaldanud üht ega teist valitsust, on saanud tuge omavalitsuselt ja oma riiki usaldanud. Omavalitsused pole vahetevahel võib-olla rahul olnud, kuid nad on tundnud, et neid usaldatakse. Usaldus on Eesti edu vundament ja selle praod tuleb kinni toppida.